

ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Муравйової Світлани Валеріївни на тему «Забезпечення національних інтересів України в сфері екологічної безпеки», поданій на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право», підготовлений та затверджений на підставі публічної презентації наукових результатів дисертації та її обговорення кафедрою права Європейського Союзу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (протокол № 11 від 12 лютого 2024 р.)

Обґрунтування вибору теми дослідження та її зв'язок із планами наукових робіт університету. Після «холодної війни» область досліджень у сфері безпеки стала предметом серйозних і різнопланових дискусій. Піввікова стурбованість ядерними проблемами відійшла на другий план. Спроби розширити межі цієї галузі за межі її традиційної уваги до міждержавних військових конфліктів порушили низку фундаментальних теоретичних та практичних питань.

До 1970-х років термін «безпека» був практично монополізований академічною дисципліною «міжнародні відносини», теоретики якої використовували його у досить вузькому значенні – переважно як синонім військової могутності держави. Традиційний підхід міжнародних відносин до «безпеки», передбачав акцент на державі як на референтному об'єкті безпеки. Міжнародна система складалася з суверенних держав, кожна з яких переслідувала власні національні інтереси, визначені з погляду сили або з погляду безпеки у сенсі виживання. Оскільки національні інтереси держав неминуче стикалися, міжнародна система функціонувала за принципами конкуренції, конфліктів та воєн. При цьому дуже мало уваги приділялося визначенню змісту категорії «національна безпека»; перевага надавалася недостатньо розробленій категорії «національні інтереси», яка часто розглядалася як уявний синонім безпеки.

Одним із перших авторів, хто зосередився на визначенні змісту поняття «безпека» був А. Wolfers, який звернув увагу на те, що безпека в об'єктивному сенсі вимірюється відсутністю загроз набутих цінностям, у суб'єктивному сенсі – відсутністю страху, що ці цінності будуть атаковані.

Важливим кроком на шляху до розширення змісту концепції безпеки стала розробка таких понять як «позитивний світ» (J. Galtung; H. Wiberg) і «стабільний світ» (E. Staley, K. Boulding), в яких обґрунтовувалася теза про те, що «національна безпека» повинна бути чимось більшим, аніж відсутність війни.

В основу національної безпеки як соціального феномену покладено національні інтереси. У політичну лексику термін «національні інтереси» в XIX ст. ввели М. J. L. A. Thiers і W. E. Gladstone. Позитивну роль у розширенні змісту національної безпеки відіграли дискусії з приводу перегляду змісту категорії «національні інтереси», які розпочалися в академічних колах країн Заходу і насамперед Сполучених Штатів Америки ще в 1930-ті роки і продовжуються до сьогодні (W. R. Sharp, C. B. Marshall, H. J. Morgenthau, J. Frankel, M. Zweig, R. J. Barnet, J. Heath, A. K. Sahu, S. Mohan, C. Martin). Одним з важливих результатів

цих дебатів стала конкретизація співвідношення національна безпека і національний інтерес, а також виокремлення в межах національних інтересів підгрупи економічних інтересів.

В Україні змістовне опрацювання категорії «національні інтереси» розпочалося після здобуття незалежності (В. Веренчук, П. Гай-Нижник, Л. Чупрій, О. П. Дзьобань, В. А. Ліпкан, Ю. Є. Максименко, В. М. Желіховський, Ф. М. Медвідь, Н. П. Москальова, В. С. Павленко, І. В. Сікора, В. О. Шевченко, М. М. Іващенко та інші). При цьому у вітчизняній науці сформувався дещо ширший, аніж у західній безпековій традиції, підхід до визначення національних інтересів – вони охоплюють не лише сферу зовнішньої, але й внутрішньої політики. Нажаль, в процесі дослідження національної безпеки та її сфер (секторів, вимірів) в юридичному дискурсі як у зарубіжній, так і вітчизняній правовій науці досі не виправдано мало уваги приділено аналізу змісту категорії «національний інтерес», включеного до її структури.

Позитивно на процесі утвердження екологічної політики як окремого виміру національної безпеки позначилися розробки воєнних аналітиків США. Спочатку їх увагу під час війни у В'єтнамі привернули питання впливу екологічних проблем на ефективність оборонного сектору держав і зворотній зв'язок. На початку 1990-х років вони почали цікавитися аналогічним впливом змін клімату. За результатами цих досліджень почали формуватися нові напрями досліджень: військова екологія (P. K. Gautam, Th. E. Marler, J. J. Bailey), екологія війни (G. E. Machlis, Th. Hanson, S. D. Lanier-Graham), екологія (військових) конфліктів (K. Gaynor, K. J. Fiorella, G. Gregory, D. Kurz, Ph. L. Billon).

У другій половині XX ст. неоліберальне бачення домінувало в порядку денному глобальної політики розвитку та безпеки. Такий підхід значною мірою ігнорував той факт, що саме матеріальне благополуччя лежить в основі безпеки людини. Отже, проблеми бідності та нерівності, що поглиблюються, мають бути центральними у порядку денному гарантування безпеки та розвитку, усвідомлення чого відбувається у 1980-х і 1990-х роках. Внаслідок зазначених процесів на початку XXI століття розпочалося зближення порядків денних глобального розвитку та безпеки.

Завдання стосовно розширення змісту національної безпеки потребувало зміни підходів до визначення референтного об'єкту безпеки. Панівна орієнтація на державу, як референтного об'єкту національної безпеки, була піддана критиці з позиції нехтування інтересами людей, їхньою особистою безпекою, яка переважно пов'язана з благополуччям та виживанням. Індивідуальна безпека, що розуміється у такому контексті, перебуває у певному конфлікті з нестримним прагненням до забезпечення державної безпеки, яка розглядається переважно з позиції підготовки до війни. Особиста безпека індивіда безперечно передбачає захист суверенітету держави, громадянином якої він є, але явно не вичерпується ним.

Доволі складний процес визнання на рівні національного і міжнародного права соціально-економічних, а згодом і екологічних прав (D. Shelton, R. G. Lee, M. Stallworthy, D. Marrani, P. Cullet, А. П. Гетьман, В. В. Костицький, Н. V. Potapchuk), а також поняття екологічної справедливості (G. A. S. Edwards, L. Reid,

С. Hunter, J. L. Harrison, O. W. Pedersen, Т. В. Гардашук, Т. С. Гудіма) стало однією з передумов для поступового сприйняття національної безпеки як «парасолькового поняття», яке включає окрім воєнного ще й невійськові (економічний, екологічний та інші) виміри безпеки.

У спроб такого розширення змісту національної безпеки завжди були противники, які аргументують свою позицію тим, що небезпечно ставитися до невійськових загроз як до питань безпеки, оскільки це може спровокувати виконавчу владу до розширення своїх повноважень та застосування виняткових заходів, пов'язаних із призупиненням прав і свобод особи, цензурою, державним насильством, послабленням законності. Такого роду критика, однак, не зупинила дослідження екологічної безпеки як сектору національної безпеки. У цілому протягом останніх трьох десятиліть дослідження в галузі безпеки набули дедалі більшого комплексного і міждисциплінарного характеру, відрізняються науковою строгістю та теоретичністю.

У вітчизняній правовій системі становлення й розвиток права екологічної безпеки і його понятійного апарату відбувалося протягом останніх тридцяти років спочатку в межах галузі екологічного права та її підгалузі – права екологічної безпеки (В. І. Андрейцев, Г. В. Анісімова, А. П. Гетьман, А. Б. Качинський, В. В. Костицький, М. І. Хилько, Ю. С. Шемшученко, Л. Д. Яценко та ін.). Однак, на початку 2000-х років В. І. Андрейцев одним з перших вітчизняних правників запропонував розглядати право екологічної безпеки як комплексну галузь права.

Попри відносно тривалий період наукових досліджень теорія права екологічної безпеки не сформувала єдиних наукових підходів до визначення ключових понять цієї галузі, що позначилося на її сприйнятті законодавцем та юристами-практиками. Протягом останнього десятиліття дедалі більше вітчизняних науковців дотримуються підходу, відповідно до якого екологічна безпека має досліджуватися в рамках права національної безпеки як його складова (В. О. Копанчук, М. М. Сірант, М. В. Троцька).

Попри досягнуті здобутки, недостатня теоретична розробленість саме проблеми національних екологічних інтересів, її новизна, а також потреба у вдосконаленні правового регулювання екологічної безпеки в Україні викликають необхідність активізації розробок у цій сфері.

Дисертація виконана відповідно до плану наукових досліджень кафедри права Європейського Союзу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого у межах цільової комплексної програми «Теоретичні та практичні проблеми сучасного міжнародного права та іноземного конституційного права» (державна реєстрація № 0111U000954), а також фундаментального дослідження «Система національної безпеки України у XXI ст. (невійськовий аспект): трансформація підходів до правового регулювання» (державна реєстрація № 0121U109548).

Тема дисертації затверджена вченою радою Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (протокол № 4 від 20 листопада 2020 р.).

Наукове завдання, розв'язання якого отримано в дисертації. Метою дисертаційної роботи є отримання нових результатів у формі наукових висновків щодо правового забезпечення та реалізації національних інтересів України у сфері

екологічної безпеки, виявлення проблемних аспектів нормотворчої та правозастосовної діяльності у вказаній сфері, а також надання обґрунтованих пропозицій і рекомендацій для їх вирішення.

Для досягнення цієї мети були поставлені завдання, які виконано у повному обсязі:

- охарактеризувати конституційно-правові та доктринальні засади національної та екологічної безпеки України;
- розкрити взаємозв'язки та співвідношення національної та екологічної безпеки в сучасних умовах;
- запропонувати шляхи автономізації екологічної безпеки в системі національної безпеки;
- визначити конституційно-правові засади екологічної держави як правову основу концептуалізації національного екологічного інтересу;
- уточнити зміст поняття «національний екологічний інтерес», визначити його місце, роль і значення в теорії національної та екологічної безпеки;
- розкрити співвідношення понять «національні цінності», «національна ідентичність» і «національний інтерес»;
- розкрити зміст принципу екологічного верховенства права;
- окреслити основні класифікації національних інтересів, що пропонуються зарубіжними та вітчизняними вченими;
- встановити особливості правового регулювання феномену екологічної безпеки у національному законодавстві України та міжнародному праві;
- визначити специфіку підходів до правового регулювання екологічної безпеки в умовах повномасштабної агресії РФ проти України та в умовах розгортання процесів інтеграції нашої держави у Європейський Союз.

Наукова новизна одержаних результатів. Представлена дисертація є першою у науці права національної безпеки кваліфікованою науковою працею, в якій здійснено теоретичне узагальнення і запропоновано вирішення наукового завдання, яке полягало у встановленні місця і ролі екологічної безпеки в структурі національної безпеки, а також значення національних екологічних інтересів для забезпечення екологічної безпеки України в умовах її інтеграції у європейське і міжнародне співтовариство.

Уперше:

- обґрунтовано тезу, відповідно до якої екологічну безпеку необхідно розглядати не як певний стан, а як безперервний і стійкий процес, спрямований на досягнення бажаного екологічного стану, що розгортається під впливом чинників, які динамічно змінюються (наприклад, цінностей, інтересів, сприйняття загроз безпеці);
- доведено, що екологічна безпека в сучасних умовах вимагає біорегіональних підходів до розробки політики, а отже, створення екологічних (біорегіональних) альянсів. Біорегіони не обов'язково визначаються політичними кордонами чи економічними інтересами (хоча це й не виключається, що доводить Європейський Союз), оскільки біорегіон – це певна ідентифікована географічна область взаємодіючих біосистем, яка є відносно самопідтримуваною в процесах природи, що постійно відновлюється. Екологічна політика держав одного

біорегіону або які межують з цим біорегіоном, є більш ефективною завдяки спільним інтересам і колективним діям;

– визначено систему ознак національних інтересів (національний інтерес стосується обмеженого кола цілей, цінностей і стратегій, що ведуть до їх забезпечення; вони є предметом загальнонаціональної політики; національним інтересам властива усталеність, оскільки вони пов'язані з дотриманням базових цінностей суспільства і реалізацією довготривалих цілей; визначаються на основі об'єктивної оцінки реальності (поточної ситуації) та мають бути пропорційними можливостям держави (ресурсам) щодо їх забезпечення; характеризуються системністю, внаслідок чого вони не повинні бути суперечливими, конфліктувати між собою; реалізуються відповідно до норм міжнародного права; відображають інтереси більшості суспільства, виражені через його представників, обраних демократичним шляхом; накладають розумні обмеження на уряд, щоб унеможливити зловживання консенсусним документом, в якому викладено національний інтерес; можуть бути використані громадянами та інститутами громадянського суспільства як суворі критерії оцінки загальнодержавних політичних рішень, що приймаються урядом; державний суверенітет є необхідною умовою для реалізації й захисту національних інтересів; публічне проголошення державою національних інтересів дає чіткі сигнали міжнародному співтовариству про її зовнішньополітичні наміри, зокрема про готовність до співробітництва з іншими державами в питанні забезпечення їхніх спільних національних інтересів, а також свою готовність їх захищати), яка дозволяє їх розмежувати з іншими інтересами;

– запропоновано авторську інтерпретацію визначення екологічної держави, під якою слід розуміти посткапіталістичну і постліберальну модель держави, в основу якої покладено принципи екологічного верховенства права, екологічної демократії та справедливості, і функціонування якої зумовлено моральною турботою про інтереси нинішнього і майбутніх поколінь, а також нелюдських біотичних спільнот;

– запроваджено у науковий обіг вітчизняної науки права національної безпеки принцип екологічного верховенства права і визначено його зміст через наступні правові вимоги: ухвалення справедливих і чітких екологічних законів, які можна реалізувати; участь інститутів громадянського суспільства в процесі прийняття екологічно значущих рішень; доступ до правосуддя та інформації з питань екологічної безпеки відповідно до принципу 10 Декларації Ріо; підзвітність і добросовісність інституцій і посадових осіб, які приймають рішення, зокрема через активне використання екологічного аудиту; доступні, справедливі, неупереджені та оперативні механізми вирішення суперечок в сфері екологічної безпеки; розвиток спеціалізованих експертних знань у екологічних судових розглядах та інноваційні екологічні процедури та засоби правового захисту; визнання взаємодоповнюючого зв'язку між правами людини та екологічною безпекою; специфічні гомоцентричні критерії тлумачення норм екологічного права;

– доведено, що національний інтерес представляє собою об'єктивно-суб'єктивну категорію, параметри якої визначаються ціннісною системою, що

панує в даному суспільстві і державі. У сучасних умовах формулювання та реалізація національних інтересів, зокрема екологічних, перебувають під впливом системи цінностей і вимог Європейського Союзу, що зумовлено прагненням нашої держави набути членства у його складі;

– виявлено зв'язок національних інтересів, зокрема в екологічній сфері, з брендингом країни як екологічної держави.

Удосконалено:

– визначення екологічної безпеки, під якою пропонується розуміти свідомо виокремлену інтегровану в структурі національної безпеки сферу, що представляє собою діяльність внутрішньо скоординованих і взаємопов'язаних національних суб'єктів (органів влади та державного управління, місцевого самоврядування, неурядових організацій та громадян), які, за потреби, у взаємодії з компетентними органами інших держав і міжнародних організацій на підставі норм міжнародного і національного права реалізують комплекс заходів стосовно прогнозування, моніторингу, запобігання чи компенсації настання негативних екологічних подій та явищ природного і техногенного характеру в усіх станах функціонування держави (нормальний, кризовий, надзвичайний);

– концептуальні підходи до визначення змісту екологічної безпеки, що дозволило виділити наступні її ознаки: наявність специфічних екологічних викликів і ризиків, які мають як природне, так і техногенне походження; спрямованість на попередження екологічно ризикованих дій, станів і процесів, здатних завдати суттєвої шкоди міжнародній спільноті, інтеграційному об'єднанню, державі, суспільству чи окремій особі; врахування законів природи, за якими розвиваються екологічні об'єкти; системність; цілісність системи екологічної безпеки; комплексний характер; специфічне нормативно-правове забезпечення; пов'язаність зі станом розвитку правовідносин та соціально-правових зв'язків уповноважених на екологічну безпеку і зобов'язальних суб'єктів; наявність системи державно-правових та інших соціальних засобів запобігання виникненню різноманітних загроз шляхом регулювання екологічно небезпечної діяльності; відповідність вимогам ефективності та економності;

– тезу про те, що ефективність екологічної безпеки залежить від інституціоналізації ціннісної бази (еко-цінностей сталого розвитку), оскільки екологія вимагає формування й розвитку в рамках екологічної культури суспільства нової складової – культури екологічної відповідальності;

– тезу про те, що національні інтереси є синтезом внутрішнього розвитку держави і зовнішнього середовища в системі міжнародних відносин. Національні інтереси спрямовані на задоволення потреб особистості, суспільства і держави, що виникають на переломних етапах історичного розвитку. Національні інтереси органічно пов'язані з національною ідентичністю, системою цінностей і цілями держави, а також національною безпекою;

– підхід, відповідно до якого держава розглядається як обов'язковий або навіть головний учасник процесу розв'язання сучасних екологічних і кліматичних проблем. Це зумовлено тим, що рішення щодо забезпечення екологічних прав людини, використання природних ресурсів, нових форм біотехнологій, зміни клімату, збереження біорізноманіття, використання, зберігання та скорочення

ядерної, хімічної і бактеріологічної зброї тощо, ухвалюються саме на рівні національних урядів, зачіпаючи інтереси не тільки сучасного, але й майбутніх поколінь, не лише власних громадян, але й громадян сусідніх держав;

– положення щодо специфіки сучасних підходів до правової регламентації забезпечення реалізації екологічної безпекової політики держави, в рамках якої право виступає одним із найбільш ефективних елементів досягнення цілей екологічної політики;

– концептуальні підходи щодо визначення засад удосконалення правової регламентації екологічної безпеки в Україні в умовах війни та у повоєнний час, зокрема, таких як інтеграція екологічної складової в усі сектори економіки, регіонального розвитку та суспільного життя; міжнародна співпраця та європейська інтеграція; впровадження Цілей сталого розвитку та засад Зеленої угоди, які повинні супроводжуватися поєднанням процесу відновлення з реформами та порядком денним вступу до ЄС; принцип ЗВ – «Build Back Better» (укр. «відбудувати краще»); принцип субсидіарності тощо.

Набули подальшого розвитку:

– наукові уявлення про те, що забезпечення екологічної безпеки досягається системою правових, політичних, організаційних, економічних та інших заходів, що реалізуються на державному рівні, а також в рамках міжнародного співробітництва, спрямованих на збереження здорового і безпечного довкілля, біологічного різноманіття та природних ресурсів; збалансоване розв'язання екологічних і економічних завдань; запобігання негативному впливу господарської та іншої діяльності, надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру, їхнім наслідкам з метою забезпечення національних екологічних інтересів;

– положення про те, що реалізація національних інтересів в сфері екологічної безпеки є складним, тривалим і багатоетапним процесом, в якому бере участь широке коло суб'єктів, що прагнуть висловити загальнозначущі потреби різних соціальних груп і верств населення держави;

– система наукових знань про те, що сучасний «екологічний конституціоналізм» слід розглядати як спосіб об'єднати відданість екологічним правам людини, процедурні демократичні права та права на участь у визначенні екологічної політики держави, а також політичне регулювання економіки для досягнення екологічних, а не лише економічних цілей;

– положення про те, що право громадян на здорове і безпечне довкілля реалізується повною мірою тоді, коли люди і їх спільноти володіють достовірною екологічною інформацією про стан довкілля, реальні і потенційні загрози та заходи з його охорони, яку надають у повному обсязі та у встановлені строки компетентні державні органи та громадські організації у сфері екологічної безпеки в порядку, встановленому законодавством;

– положення щодо необхідності врахування *aquis* ЄС у сфері екологічної політики при розробці та оновленні нормативно-правових актів України, які стосуються екологічної безпеки, що диктується потребою подальшої інтеграції України у європейський політико-правовий простір та статусом держави-кандидатки на вступ до ЄС;

– теза про те, що ознакою сьогодення, яка характеризує сучасний стан процесів забезпечення екологічної безпеки у міжнародному вимірі, є утворення надконтинентальних центрів впливу на ці процеси через активізацію нових форм конкуренції акторів міжнародних відносин – держав-лідерів економічного розвитку, транснаціональних корпорацій, транснаціональних банків, світових виробничих центрів, техномегаполісів, міжнародних неурядових організацій тощо. Рухливість структури та конфігурації деяких акторів та їх економічного потенціалу, їх здатність впливати на перерозподіл ресурсів світу, визначають в якості основного для економічного та науково-технічного прогресу людства саме екологічний пріоритет. Це, у свою чергу, веде до формування єдиної консолідованої системи міжнародної екологічної безпеки;

– положення, щодо якого найбільш ефективним способом правової регламентації екологічної безпеки на міжнародному рівні є прийняття міжнародних договорів (конвенцій), рідше – формування звичаєвих норм. При цьому у міжнародних відносинах, де основні гравці характеризуються як різним рівнем соціально-економічного розвитку, так і різними інтересами та можливостями, важливу роль у регулюванні відносин у сфері екологічної безпеки відіграють норми «м'якого» права. Останні в силу своєї специфіки, дають можливість державам, як основним суб'єктам міжнародного права, обирати більш гнучкі способи регулювання взаємних відносин у такій чутливій сфері як спільна діяльність із забезпечення екологічної безпеки;

– теза про те, що існуючі міжнародно-правові механізми забезпечення екологічної безпеки не здатні достатньо ефективно розв'язати екологічні проблеми сьогодення, а також відвернути екологічну катастрофу планетарного масштабу. Через укладення міжнародних договорів неможливо забезпечити дієвий захист усіх елементів навколишнього природного середовища. Крім того у міжнародному праві існує велика кількість прогалин, що стосуються питань екологічної безпеки, особливо щодо притягнення до відповідальності за заподіяну довкіллю шкоду. Це зумовлює неефективність таких норм на практиці;

– положення про те, що для ефективного розв'язання екологічних проблем необхідні більш рішучі кроки, які були б співрозмірними із масштабами екологічних загроз. Одним із можливих шляхів є створення в структурі ООН органу, що мав би статус головного органу Організації, на кшталт Ради Безпеки, діяльність якого буде спрямована на досягнення гармонійного співіснування людини та навколишнього природного середовища.

Обґрунтованість і достовірність отриманих результатів дослідження.

Положення, висновки та рекомендації, що містяться в дисертації, достатньою мірою науково обґрунтовані і достовірні.

Підґрунтям стратегії наукового пошуку виступили концепції екологізму, сталого розвитку, екологічної держави, екологічного конституціоналізму, екологізації правової культури. У дослідженні в різному обсязі та залежно від завдань використовувалися дослідницькі моделі, притаманні соціальним наукам: модель емпіричної теорії, відповідно до якої всі знання походять з досвіду та пов'язані з описом зв'язків між емпіричними подіями; модель аксіоматизованої теорії, що заснована на гіпотезах і аксіомах; модель неформальної теорії, що

заснована на розмовних знаннях з турботою про дотримання епістемологічної та методологічної коректності.

Отримання достовірних результатів проведеного дослідження стало можливим завдяки застосуванню загальноновизнаних методів і методик дослідження. Так, діалектичний метод сприяв розгляду національної безпеки і екологічної безпеки, як одного з її вимірів, з одного боку, з погляду відносно інваріантних стратегічних засад її забезпечення, а з другого – динаміки правового регулювання в даній сфері з урахуванням становлення України як демократичної, правової, соціальної держави, яка інтегрується в європейський правовий і безпековий простір. Спираючись на цей метод, були обґрунтовані переваги і недоліки різних підходів до вирішення цього питання, проаналізовано різні національні конституційно-правові моделі забезпечення екологічної безпеки залежно від системи внутрішніх і зовнішніх чинників, що впливають на неї.

Міждисциплінарний підхід був використаний з метою врахування наукових здобутків як з позицій різних юридичних наук (теорії права, конституційного, екологічного, міжнародного тощо), так і інших гуманітарних наук. Концептуальні ідеї широкого спектру гуманітарних наук забезпечили аналіз даної наукової проблеми з різних точок зору та визначили напрям конституційно-правового і міжнародно-правового розвитку стратегії забезпечення національних інтересів в екологічній сфері. Системний метод сприяв розкриттю структури і змісту національної безпеки, а також класифікації національних інтересів. Такі методи формальної логіки як опис, порівняння, аналіз і синтез, класифікація, а також інші – дали змогу більш повно і всебічно охарактеризувати конституційно-правову модель регулювання відносин у сфері забезпечення екологічних інтересів з позиції їх конкретного нормативного змісту, а також розкрити особливості міжнародно-правового і внутрішньодержавного регулювання проблем екологічної безпеки. При визначенні наукових понять, а також пропозицій стосовно удосконалення чинного безпекового законодавства використовувався метод моделювання. Використання системно-структурного методу забезпечило вивчення конституційно-правової моделі регулювання проблеми національної безпеки з урахуванням різноманітних економічних, політичних, соціальних і екологічних аспектів. За допомогою цього методу національну безпеку досліджено як інтегративну структуру з урахуванням її різногалузевих характеристик і механізмів забезпечення. Хронологічний метод та івент-аналіз застосовувалися при дослідженні становлення, розвитку та використання понять «національна безпека», «екологічна безпека», «екологічна держава», «національний інтерес»; це сприяло розкриттю еволюції змісту цих термінів, а також розгляду закономірностей розвитку національного і міжнародного права в сфері екологічної безпеки. Порівняльно-правовий метод став у нагоді для визначення схожості та відмінностей у політиці екологічної безпеки України та її аналогів у США та державах-членах Європейського Союзу, виявлення спільних тенденцій і напрямів її розвитку, обґрунтування використання зарубіжного досвіду в проведенні політики екологічної безпеки України, зокрема забезпеченні екологічних інтересів. Його використання сприяло всебічному аналізу значного масиву зарубіжної літератури, а також національного і зарубіжного

законодавства, а також норм міжнародного права, що регулюють суспільні відносини у сфері забезпечення національних екологічних інтересів, виокремила інтегративні характеристики різних підходів у цій сфері. Метод структурно-функціонального аналізу надав змогу розкрити сутність політики екологічної безпеки, що проводиться на національному, регіональному та міжнародному рівнях, виявити значення екологічних пріоритетів у системі домінуючих політичних поглядів на процес розвитку держави і суспільства. Для визначення напрямів і перспектив удосконалення чинного законодавства України у сфері екологічної безпеки було використано прогностичний метод. Обробка кількісного матеріалу, зібраного соціологічними інститутами і громадськими організаціями у результаті інших досліджень (статистичний метод), забезпечила аналіз стану екологічної культури населення України і Європейського Союзу та сприяла визначенню певних закономірностей вирішення екологічних проблем. Достовірність висновків забезпечена завдяки багатоваріантності аналізу зарубіжних і вітчизняних теоретичних положень щодо сутності екологічної безпеки і національних інтересів в ній; деідеологізації теоретичного та емпіричного аналізу; міцній опорі на законодавство, що характеризує сучасну практику нормативного закріплення національних інтересів, зокрема екологічних.

Практичне значення одержаних результатів. Викладені у дисертації теоретичні положення, висновки та рекомендації можуть бути використані:

- у науково-дослідній сфері – для розвитку недостатньо розробленого в юриспруденції наукового напрямку, пов'язаного з дослідженням відносин щодо формування екологічної безпеки в системі суперечностей національних інтересів. Дана робота з позицій юридичної науки дає досить повне уявлення про екологічну безпеку як про правову категорію, що робить певний внесок у вдосконалення та розвиток теорії національної безпеки і екологічної безпеки, як одного з її вимірів;

- у нормотворчій діяльності – як теоретичний матеріал для наукового обґрунтування проектів положень нормативно-правових актів в сферах національної та екологічної безпеки, а також співпраці України та ЄС у сфері боротьби з екологічними кризами та змінами клімату, приведення національного законодавства у відповідність до екологічного та кліматичного *acquis* ЄС;

- у інтерпретаційно-правовій діяльності – як теоретичний матеріал для наукового обґрунтування положень, які не знайшли достатнього відображення в чинному законодавстві та в практиці діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування;

- у навчальному процесі – при викладанні конституційного права, спецкурсів, орієнтованих на вивчення конституційних засад національної безпеки, захисту конституційних прав і свобод, а також права національної безпеки і екологічного права; в науково-дослідницькій роботі аспірантів, магістрів та бакалаврів;

- в інформаційно-аналітичній сфері – для поширення знань про національні інтереси України в сфері екологічної безпеки і шляхи їх забезпечення.

Апробація матеріалів дисертації. Робота виконана на кафедрі права Європейського Союзу Національного юридичного університету імені Ярослава

Мудрого, на засіданні кафедри проведено публічну презентацію наукових результатів дисертації та її обговорення. Основні положення, висновки та пропозиції дисертаційного дослідження доповідались на науково-практичних конференціях: «Україна і Європейський Союз: шлях до сталого розвитку» (м. Харків, 19 листопада 2020 р.); «Еколого-правова безпека суверенної держави в умовах воєнного стану» (м. Харків, 8 грудня 2022 р.).

Повного викладу матеріалів дисертації в публікаціях здобувача. Основні теоретичні положення та висновки, сформульовані у дослідженні, викладено у п'яти наукових працях, з яких три статті – у наукових фахових виданнях України, тези двох доповідей – у збірниках матеріалів наукових конференцій.

Список публікацій здобувача за темою дисертації

Наукові праці, в яких опубліковані основні результати дослідження:

1. Muravyova

S.

Legal protection of Germany's national interests in the field of environmental security: the evolution of approaches. *Problems of legality*. 2021. Issue 154. P. 302–320.

DOI: 10.21564/2414-990X.154.239069

<http://plaw.nlu.edu.ua/article/view/239069/239765>

2. Муравйова С. В. Екологічні та кліматичні кризи як фактор розвитку сучасного конституціоналізму та екологічної безпеки. *Проблеми законності*. 2022. №159. С. 129–159.

DOI: <https://doi.org/10.21564/2414-990X.159.268292>

<http://plaw.nlu.edu.ua/article/view/268292/266032>

3. Муравйова С. В. Забезпечення екологічної безпеки: національний та міжнародно-правовий підходи. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. №6. С. 258–262.

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-6/59>.

URL: http://www.lsej.org.ua/6_2023/59.pdf.

Наукові праці, які засвідчують апробацію результатів дисертації:

1. Муравйова С. В. Наднаціональні та/чи національні інтереси: що захищає глобальна стратегія Європейського Союзу із зовнішньої політики та політики безпеки? *Україна і Європейський союз: шлях до сталого розвитку*: зб. наук. статей за матеріалами IV Всеукр. наук. практ. конф. з європ. права, м. Харків, 19 листоп. 2020 р. / редкол.: А. П. Гетьман, І. В. Яковюк та ін. Харків, 2020. С. 26–29.

2. Муравйова С. В. Захист навколишнього середовища в міжнародних збройних конфліктах: проблеми міжнародно-правового регулювання. *Еколого-правова безпека суверенної держави в умовах воєнного стану*: матеріали наук.-практ. онлайн-конференції (Харків, 8 груд. 2022 р.) / за заг. ред. А. П. Гетьмана. Харків: Право, 2022. С. 236–240.

Оцінка мови та стилю дисертації. Дисертацію виконано українською мовою з правильним вживанням юридичної та спеціальної термінології. Стиль викладення матеріалу дослідження – науковий.

Загальний висновок. Дисертація Муравйової С. В. на тему «Забезпечення національних інтересів України в сфері екологічної безпеки» є кваліфікаційною науковою роботою, містить нові науково обґрунтовані результати, які втілюють

конкретне наукове завдання, що полягає в отриманні нових результатів у формі наукових висновків щодо правового забезпечення та реалізації національних інтересів України у сфері екологічної безпеки, виявлення проблемних аспектів нормотворчої та правозастосовної діяльності у вказаній сфері, а також надання обґрунтованих пропозицій і рекомендацій для їх вирішення.

Дисертація є самостійною науковою працею, яку виконано з дотриманням академічної доброчесності. Наукова новизна, висновки та пропозиції сформульовані авторкою самостійно й обґрунтовані на підставі особистих досліджень.

Дисертація Муравйової Світлани Валеріївни на тему «Забезпечення національних інтересів України в сфері екологічної безпеки» відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, та може бути подана до разової ради для захисту на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Головуюча на засіданні:
завідувачка кафедри права Європейського
Союзу Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого,
докторка юридичних наук, професорка

Т. В. Комарова

Секретар на засіданні

А. О. Пугач

Підпис *Комарової Т.В.*
 Засвідчую *Пугач А.О.*
 Нач. ВК *Пугач А.О.*
 04.03.2024 р.